

553

121/214c

ACC. N:R

M. 10210: 1-13.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Landskap: Blekinge

Upptecknat av: G. E. Löfgren

Härad: Östra

Adress: Brevelids 333, Rödeby

Socken: Rödeby

Berättat av:

Uppteckningsår: 1947

Född år 1874 i Karlskrona

H. almtak.

s. 1-13.

Lw F. 57.

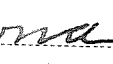
Se sid 8

Sid. 10-12

Halmtak.

Halmtakets underlag.

Vartannat takspant samman-
fogades med och stöttades mot
underliggande bjälke. 

På spantene - i husets längd-
riktning - lades långa sparrar
av fur eller gran som antingen
varo klivna  eller färsedda med
uttag avpassade efter respektive
spant . De fästes till spanten
medelst trädubbar eller handsmidd
spik. Till dessa sparrar ^{= lät} fästes halm
på så sätt, att man avanpå den-
samman lade smala runda kypor
s. k. raft (spö) av bjälk eller en.
Bindmaterialet var s. k. vidjör
(slöjor) av sälg e. d. (björkslöjor).

Luv. 57.

rks.

✓

Från roten efter ett sålgträd
uppkommer snart, som bekant
nya skott - smidiga, sega lögår
som utgör ett förtäffligt bräd-
material.

Sedan grovunden i varje sådant
skott vässats till en spets och
sedan för hand blivit smidd
som ett rep. Kan den tjänstgöra
både som näl och tråd.

Sådana vidjor skördades på orten
och bundas i knippen.

Material och dess behandling.

För laktäkningsändamål användes
prima råghalm (långhalm), som
noggrant tvades från främmande
ämnen, tvades (buktades) mot en
lögervägg, eller handtvaskades, vilket

underlättade sådeskornens tillraka-
lagande. Den lades sedan till för-
varing under lark.

Träskelagan, som användes
vid handtröstning, bestod av 3
delar, nämligen: Drumpelen,
Hangelen och Hanken. Drumpelen
var en c:a 80 cm. lång åtkantig
stång av björk- eller bokträ. Hangelen
c:a 125 cm. lång var även den av björk-
eller bokträ, åtkantig upptill men
avrundad och något av smalrande
nedtill till ett handtag. Hanken
som bestod av ett ålskin, förunde
de båda förstnämnda delarna med
varandra till ett gängjärn. En djup
bringgäende skara i mitten av drum-
pelens och hangelens förningspunkter

såtrade fastgöringen.

I skärgården, där det vanligen finnes gott om vass, användes så-
dan till takäckring. Vid skörden
använde man en lit fastbunden
vid en stång, vilket möjliggjorde
vassens avskärande under vatten-
ytan. Man färdades härvid i båt.
Sedan vassen lufttorkat lades
den t. v. under tak!

Om denna skörd verkställdes
då månen var i olämplig ställning
kunde vassen resa sig på skaft
och därigenom delvis mista
sin skyddande egenskap.

Takäckring.

Bundet tak var brukligt här på
orten.

2 mar

Sedan byggnadsstämningen blivit rest
började taktäckaren och hans hant-
luggare lägga nedersta halmlagret
så långt tärkbommen räckte ~ 5 m.
För att få kanten jämn fästade
man tillfälligtvis en bräda vid bjälk-
laget mot vilken halmens rot
ända stöddes. Färkspaden, som
var ~ 1 m. lång och 10 cm. bred, var med
sina ~ 1 cm. djupa raffer (långsgående)
var ett lämpligt verktyg att jämna
ut och släta till halmen med efter
det blivit pålagd.  När på
halmen lade man därefter källar-
na parallellt med sparrarna,
stuck sedan in vidjån genom
halmen och under sparren samt
över källaren och fastgjorde

den ungefär på samma sätt som
man binder en kårve. Sedan
knopen (knuten) blivit åtdragen
ordentligt stack man in den
tillsyetsade delen av vidjan mellan
halmen och spårven. Förstånket
mellan varje bindning blev ~ 30 cm.
och i sicksack fanns. Halmens
djöcklek i det nedersta bleket var
~ 20 cm. Sedan man hissat täck-
bommen med tillhjälp av ala-
linorna och en vanlig s. k. hom-
magjöv brandstege färför man
på samma sätt med nästa blek.
Med bommen lag man spjörn med
fötterna. Stegen underlättade
transporten av halmen som lades
på bommen. Så fortsattes upp

till ryggåsen. Täckbommen var
en rund stång ~ 5 m. lång av
fur eller gran och av en ordinar
plaggstångs grovlek. Skalmarna
fastgjordes vid ryggåsen med vanliga
halvslag samt vid vardera änden
av bommen med rundtörn och
halvslag. Då man skulle högre upp
kastade man bome på linorna
och fastgjorde på nytt, som förut.
Stegen var hennagjord. Dess längd
och bredd varierade avsevärt, exempelvis
5-7 m. lång, $\frac{1}{2}$ m. bred vid grovänden
och avsmalnande uppåt. Steghornen
var av gran, blivna D; tramparna
av ene. ~~D-D~~ Man fick laga den
bunden hade på gården.
— Selt snare lidskede använde

Porta henn på
2

man smala, tunna ribb i stället
för björk- eller enesträppor, som
spikades ovanpå halmen fast
till sparrarna. Halmen fastbands
med galvaniserad järntråd. —

Sedan hela taket på så sätt
blivit täckt ordnades byggnaden.
De överskjutande halmdelarna
höjdes över från den ena sidan
till den andra, avrundades och
fastgjordes. Över den välformade
byggnaden påsattes därefter s. k.
kräkor och taket räfsades rent
från lösa delar med en vanlig
kräräfsa. En s. k. kräka bestod
av 2 st. träklampor av eke förenade
till varandra så att de bildade
samma vinkel som taket.

77

De sattes gränse över takåren.
Vinkelbenen voro försedda med
trädübbar på vilka lades långa
slänger.

Slipen, som bildades mellan tak-
skägget och takfoten, täcktes med
bräder och kallades för ungesims.
Här innanför plögade brattor o.d.
gärna hålla till.

Takets gavlar skyddades med
fastspikade påbräder. Takställningar
räckte ~ 40 cm. utanför gavlens
yta. Utbyggnaden vid takfoten
kallades slinderglugg.

Torr oväppå spåntag, användes
endast till s. k. stugor.

Ett halmtaks hållbarkhet är
dubbelt så stark som ett spåntaks.

Ett välgjort halmtak beräknas
räcka i 50-år, men ett spåntak
endast i 25-år.

Halmtakets beskärning skedde
med tillhjälp av en större sak.

Ett välgjort halmtak var ett präk-
tigt skydd utom mot eldfara. Hal-
men kullnade gärna nere vid
takåsen och måste då ersättas
med frisk haln. Någon lång
haln finnes ej mer att få, efter-
som ej någon handtröstning
numera förekommer. Att detta
har gjort att halmtaken så gott
som försvunnit och blivit ersatt
med tak belagt med cementtegel,
eterit e. d.

Med halmtakets försvinnande

försvann även taktäckaren av gamla stammen. Hans ersättare kallas nu för byggmästare.

Taktäckaren hade på sin tid 25-är i dagspenning samt vanlig husmannsbrot av bonden. Som han arbetade åt med laktäckning. Hans arbete krävde dock både yrkesskicklighet och omtanke och var dessutom riskfyllt. Så berättas det från Falan att linan en gång brast värid både taktäckaren och hamnen. Kutschade ut för takbranten skuddade mot byggnadsställningar och hamnade på marken. I fallet skadades taktäckaren i ena

hens och måste bäras in i
stagan, där han emellertid
så stråningssor kryade på sig.
Han var även bält man till
riket och hans mor var stall-
kärning.

Några kompletterande uppgifter.

En halmkärra vägde c:a 20 kg.

Häringhalmen gjordes fullständigt i
ordning i samband med handtrösk-
ningen.

Vidjorna kallades här för beger.

Sparrarna kallades för läkter.

Avståndet mellan fälsparanten var
c:a 175 cm. samt c:a 40 cm. mellan varje
läkt.

Fälsparanten stöttades sidovägen
upp till av en s. k. hankalk A.

På de spant, som ej stättades mot
bakke, fanns s. k. spännbockar.

Bindningen av halmen skedd
i två lempor. Bandet lades först löst
härfter jämnades halmen etc. och till
sist drogs bandet åt.

Takskäppens spetsade förbände
staktes in i sista bandet på för-
gående takskäpp.

Vid bindningen trycktes takskäpp
mot läkten med vänster hand
samtidigt som bindningen drogs åt
med den högra.

Halmtak

Halmtakets underlag.

Vartannat takspant samman-
fogades med och stöttades mot
underliggande bjälke. ~~A~~

På spanter - i husets längd -
riktning - lades långa sparrar
av fur eller gran som antingen
varo klurna - eller försedda med
uttag avpassade efter respektive
spant ~~spann~~. De fästes till spanter
medelst trädubbar eller handsmidd
spik. Till dessa sparrar ^{= läkt!} fästes halm
på så sätt, att man avanpå den-
samma lade smala runda källor
s. k. raft (spö) av björk eller en.
Bindmaterialer var s. k. vidjor
(slöjor) av sälg e. d. (björkslöjor).

Lm F. 57.

10.

✓

ACC. NR M. 10210:2.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Från rotter efter ett sålgträd
uppkommer snart, som bekant
nya skott - smidiga, sega lågor
som utgör ett förträffligt bind-
material.

Sedan grovården i varje sådant
skott vassats till en spets och
sedan för hand blivit smidd
som ett rep. Kan den tjänstgöra
både som snål och tråd.

Sådana vidjor skördades på orten
och bundas i knippen.

Material och dess behandling.

För laktärkning ärdamål användes
prima råghalm (långhalm), som
noggrant tvätades från främmande
ämnen, tvätades (buktades) mot en
lögavägg, eller handtröskades, vilket

underlättade sådeskornens tillrasslagande. Den lades sedan till förvaring under lark.

Träskslagan, som användes vid handtröstning, bestod av 3 delar, nämligen: Brömpelen, Hangelen och Hanken. Brömpelen var en c:a 80 cm. lång ålbankig stång av björk- eller bokträ. Hangeln c:a 125 cm. lång var även den av björk- eller bokträ, ålbankig upptill men avrundad och något avsmalnande nedtill till ett handtag. Hanken som bestod av ett ålbankigt färuade de båda förstnämnda delarna med varandra likt ett gångjärn. En djup bringgärande skära i verkstaden av träumfelen och hangelens färuingspunkter

säkrade fastgöringen.

I skärgården, där det vanligen
finns gott om vass, användes så-
dan till taktäckning. Vid skörden
använde man en litet fastbunden
vid en stång, vilket möjliggjorde
vassens avskärande under vatten-
ytan. Man färdades härvid i båt.
Sedan vassen lufttorkat lades
den t. v. under tak!

Om denna skörd verkställdes
då man var i olämplig ställning
kunde vassen resa sig på skaft
och därigenom delvis mista
sin skyddande egenskap.

Taktäckning.

Bundet tak var brukligt här på
orten.

2 m.

Setare byggnadsstämningen blivit rest.
Värjade laktäckaren och hans hant-
lagare lägga nedersta halmlagret
så långt lårkbommen räckte ~ 5 m.
För att få kanten jämn fästade
man tillfälligtvis en bräda vid bjälk-
lagret mot vilken halmens rot
ändå stöddes. Fårkspaden, som
var ~ 1 m. lång och 10 cm. bred, var med
sina ~ 1 cm. djupa kafflar (långsgående)
var ett lämpligt verktyg att jämna
ut och slå till halmen med efter
det blivit pålagd. — Oransja
halmen lade man därefter kappan
na parallellt med sparrarna,
stuck sedan in vidjau genom
halmen och under sparren samt
över kappan och fastgjorde

ACC. N:R M. 10210:6.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

den ungefär på samma sätt som
man binder en kårve. Sedan
knopen (knuten) blivit ådragen
ordentligt stack man in den
tillsammansade delen av vidjan mellan
halmen och spårven. Avståndet
mellan varje bindning blev ~ 30 cm
och i sicksack form. Halvens
djöcklek i det nedersta bleket var
~ 20 cm. Sedan man hissat färk-
bommen med lillhjälp av aka-
linarna och en vanlig s. k. kom-
magjord brandstege färför man
på samma sätt med nästa blek.
Mot bommen lag man spjörn med
fötterna. Sedan underlättade
transporten av halmen som lades
på bommen. Så fortsattes upp

käll kyggåsen. Tärksbommen var
en rund stång ~ 5 m. lång av
fur eller gran och av en ordinar
plaggstångs grovlek. Skalmarna
fastgjordes vid kyggåsen med vanliga
halvslag samt vid vardera änden
av bommen med rundtårn och
halvslag. Då man skulle högre upp
krötade man hane på linorna
och fastgjorde på nytt, som färdut.
Stegen var hennagjord. Dess längd
och bredd varierade avsevärt, exempelvis
5-7 m. lång, 1/2 m. bred vid grovänden
och avsmalnande uppåt. Steghornen
var av gran, blivna D; tramparna
av ene. ~~D~~ Man fick laga den
bunden hade på gården.
— I ett senare lidskede använde

Korta hane på

man smala, tunna ribb i stället
för björk- eller enekäppar, som
spikades ovanpå halmen fast
till sparrarna. Halmen fastbands
med galvaniserad järntråd. —

Sedan hela taket på så sätt
blivit täckt ordnades byggsen.
De överskjutande halmdelarna
bäddes över från den ena sidan
till den andra, avrundades och
fastgjordes. Över den välformade
byggsen påsattes därefter s. k.
krikor och taket räfsades rent
från lösa delar med en vanlig
kräräfsa. En s. k. kråka bestod
av 2 st. träklampor av eke förmade
till varandra så att de bildade
samma vinkel som taket.

77

De sattes gränslar över takåren.
Vinkelbenen vore försedda med
kräddubbar på vilka lades långa
stänger.

Slipen, som bildades mellan tak-
skägget och takfoten, täcktes med
bräder och kallades för ingesims.
Där innanför plögade bräder o.d.
gärna hälla till.

Takets gavlar skyddades med
fastspikade påbräder. Takställningen
räckte ~ 40 cm. utanför gavlarnas
yta. Utbyggnaden vid takfoten
kallades slunderglugg.

Tav. ovärpa spåntag, användes
endast till s. k. stugor.

Ett halmtaks hållbärhet är
diabelt så stark som ett spåntaks

10.
Ett välgjort halmtak beräknas
räcka i 50-år, men ett spåntak
endast i 25-år.

Halmtakets bekänning skedde
med tillhjälp av en större sak.

Ett välgjort halmtak var ett prök-
ligt skydd utom mot eldfara. Hal-
men rullnade gärna ner vid
takåsen och måste då ersättas
med frisk halm. Någon lång
halm finnes ej mer att få, efter
som ej någon handträsning
någon förekommer. Allt detta
har gjort att halmtaken så gott
som försvunnit och blivit ersatt
med tak belagt med cementtegel,
eternit e. d.

Med halmtakets försvinnande

färsvarn även takfäcksaren av gamla stammern. Hans ersättare kallas nu för byggmästare.

Takfäcksaren hade på sin tid 25-öre i dagspenning samt vanlig husmannsbröst av bonden. Som han arbetade åt med lakfäcksning. Hans arbete krävde dock både yrkesskicklighet och omtanke och var dessutom riktfyllt. Så berättas det från Falun att linan en gång brast värid både takfäcksaren och kammaren. Kutschade ut för lakbranten sladdade mot byggnadsställningar och hamnade på marken. I fallet Stadades takfäcksaren i ena

hvert och måste bäras in i
slagan, där han emellertid
så skoningssamt kryade på sig.
Han var även båtman till
yrket och hans mor var troll-
käring.

Några kompletterande uppgifter.

En halmkärra vägde c:a 20 kg.

Häringhalmen gjordes fullständigt i
ordning i samband med handbröst-
ningen.

Vidjorna kallades här för veger.

Sparrarna kallades för lätker.

Avståndet mellan takspanten var
c:a 175 cm. samt c:a 40 cm. mellan varje
lätket.

Takspanten stöttades sidovägen
upp till av en s.k. hankalk A.

På de spant, som ej stättades mot balk, fanns s. k. spännbockar.

Bindningen av halmen skedd i två lempor. Bandet lades först löst därfter påmnades halmen etc. och till sist drogs bandet åt.

Takkåppens spetsade fjärbände stackes in i sista bandet på förgående takkåpp.

Vid bindningen flyktes takkåppen mot läkten med vänster hand samtidigt som bindningen drogs åt med den högra.